

NYERGES
ANDRÁS

Bitorló a skatulyában

P'árt pour p'árt

KRONOSZ KIADÓ

Nyerges András

Bitorló a skatulyában

■

P'árt pour p'árt

NYERGES ANDRÁS

Bitorló
a skatulyában

P'árt pour p'árt

Kronosz Kiadó

Pécs, 2018

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó gondozásában
2018-ban megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

pdf ISBN 978-615-6027-38-2

Szerkesztette
ERŐSS ZSOLT

Olvasószerkesztő
BELLUS IBOLYA

© Nyerges András
© Kronosz Kiadó

1.

Bitorló a skatulyában

avagy előítéletek utóélete

Mottó:

azt kell látnom
nem is létezem
s ami még
kivánatosabb
ne is lettem légyen volna
mindez arra jó
majdan se lehessenek
hol a bizonyíték rá
hogymég megvagyok
volt ám
voltomiglan
csakhogygondosan
eltöröltetett
így egészen hihető
hogy sosem is valék
pontosabban
nem valék lehető
de egyszer lenni fogok
talán nem is én
az aki lehettem volna
nincs kétség így léssen
lévén létem
leendő

(létige, 1973)

1.

Létezik-e olyan köz, melyet érdekel, amit följegyzek – ez a kérdés állja sorompóként az utamat, mikor belevágni készülök ennek a (bárhogy csűröm-csavarom is az elnevezését) memoárnak a megírásába. Azt gondolom (s innét a kétely), hogy a köz érdeklődésére csak olyan valaki emlékei tarthatnak számot, akiről kapásból tudjuk, hogy élete során mi mindent csinált (író esetében: mi mindent írt), és az olvasót ez a mi minden teszi kíváncsivá, hogy a mi minden hogyan készült el? Huszonnyolc megjelent könyvem ellenére nyilvánvalóan nem tartozom ezek közé. Akkor mi a fenének állok elő emlékezésekkel? Jogos a kérdés. Megszólalásra az késztet, hogy a mai véleménykavalkádból valami rendszerint hiányzik, s ez éppen az én (akár mások által képviselt) nézőpontom. Ez az, ami úgy kezeltek, mintha nem is létezne. Korrekciót hiába várnék azoktól, akiknek egyenesen érdekük, hogy objektív igazságként az ő szubjektív aspektusuk menjen át a köz tudatába. A szemtanúk és kortársak túlnyomó része elhunyt, a történészek pedig – úgy tapasztalom – éppen a részletek dolgában tájékozatlanok, az a hely marad számukra ismeretlen, ahol az ördög lakozik. Amit én idézhetek fel, nem több, mint néhány lábjegyzet a korhoz, de az emlékeimet addig kell összeszednem, amíg el nem kezdek (idős emberek szoká-

sa szerint) emlékezés helyett emlékeket gyártani. Vitatható persze, hogy egyáltalán van-e létjogosultsága az irodalomra emlékező irodalomnak? Emlékezéseim tárgyát: írók, lapok, könyvkiadók belterjes világát ugyanis sokan tartják partikulárisnak, tehát a köz (na, tessék, megint a fránya köz) figyelmére érdemtelennek. De ha netán nem érdektelen, akkor is adódik egy további kérdés: szabad-e mindezt egy perifériára szorult szereplő szemszögéből szemügyre venni, márpedig én ilyen vagyok, sőt, történetem éppen a perifériára szorulás története. Ha mégis érdekes, akkor kortünet gyanánt az s nem miattam. Kortünetté pedig az teszi a velem történeteket, hogy tizennyolc éves koromban legfiatalabb résztvevője voltam egy költői antológiának, s az a kötet ma már – ha tetszik, ha nem –, irodalom- és kortörténet, mely írói pályám sorsát egyszer s mindenkorra meghatározta. Olyasféleképp döntötte el, hogy mi lesz velem, ahogyan régebben az ember származását (előbb faj, aztán osztályhoz tartozás alapján) minden mást determináló tényezőként tartották nyilván. Csinálhattunk (=írhattunk) bármit, megítélésünk szempontjából egyetlen dolog számít, hogy 1958 decemberében, a *Tűztáncban* indultunk, amely kötetnek – mások szerint – létrejönnie se lett volna szabad, és ha mégis létrejött, résztvevői ötven vagy hatvan év elteltével is nemlétezőnek tekintendők, éppen úgy, mint színre lépésük pillanatában. Tehetségünk vagy tehetségtelenségünk, műveink színvonalának emelkedése vagy süllyedése, törekvéseink változása vagy röghözkötöttsége nem tétel az elszámolásban, ezért szóba sem kerülhet úgy, ahogy más irodalmi jelenségek elbírálásakor szokás. Olyan valakiről, mint én, aki annak idején szerepelt a *Tűztáncban*, tudomást venni mindmáig tilos. Ezt a kimondatlan törvényt senki sem szegheti meg, mert a rólunk ejtett (mégoly

szigorú) szó is egyenlő volna a létezésünk elfogadásával. Magam azért merem ezt a szabályt megszegni, mert egyszerre vagyok érintett és tanú, továbbá az életben rám rótt dolgoknak vélem, hogy erről a históriáról (és arról, ami belőle következett) megpróbáljam letisztogatni a ráragasztott címkéket. Tényeket igyekszem szembesíteni ellenőrizetlen, de máig használatos legendákkal. Boldogabb lennék, ha azt mondhatnám, hogy írtam, amit írtam, hol jót, hol rosszat, ennek megítélését a művek minősége döntötte el, és ha bukdácsoltam, nem az elbuktatási célzattal kitett lábak gáncsoltak el, hanem a terep volt göröngyös. Ezt sajnos nem mondhatom, mert hazugság lenne. Ezért aztán az én úgynevezett emlékezésem leginkább velem kapcsolatos előítéletek utóéletét tudja rögzíteni.

2.

Elrugaszkodási pontnak írói létezésem egyik rendhagyó, mégis jellemző, s időről időre ismétlődő epizódját választottam, amely arra a keserű tényre döbbsentett rá (negyedszázad évvel pályakezdésem után), hogy az irodalmi élet tehetségtelen akarnokként könyvelt el. A hír, melyből számomra ez derült ki, örömteli is lehetett volna: egy irodalmi folyóirat (a *Kortárs*) főszerkesztője 1980. augusztus 25-én arról értesített, hogy *Csapatszellem* című novellámat közölni fogják. Tizenegy hónapja vártam a válaszra, és meg is könnyebbültem volna tőle, ha a levél szövegének további része betekintést nem enged olyan valamibe, amit sejtteni sejttem, de ha ezt illető gyanúmnak mások előtt hangot adtam, kapásból azzal vádoltak, hogy üldözési mániám van. Most viszont abból, ami a levélben állt, schwarz auf

weiss kiderült, milyen mechanizmus lép működésbe a szerkesztőségek kulisszái mögött, ahányszor nevemmel ellátott kézirat érkezik. „Kedves András! – írta ez a főszerkesztő. – Sokáig nem került hozzám a novellád, ráadásul nem figyelemfelkeltő elővéleményeket kaptam róla, így későn és kedvetlenül kezdtem olvasni” – és így tovább. Először vallotta be döntéshelyzetben lévő irodalmi korifeus, hogy a munkatársai nem írásaim minősége alapján döntenek el, javasolják-e azok megjelenését, hanem a velem kapcsolatos prekonceptiókból indulnak ki. Merő véletlen volt, hogy e levél írója történetesen nem táplált ab ovo ellenszenvet mindenki iránt, aki a *Tűztánc* antológiában kezdte a pályát. Ami mégis szíven ütött, az levelének következő, barátilag örvendező passzusa volt: „Meglepődtem – írta –, mert a novellád kitűnő, mély jelentésű írás!” Meglepődése a rólam kimondható ítéletek legsúlyosabbika volt: öt verseskötet, két regény és számtalan kisebb publikáció állt ugyanis mögöttem. Mégis meglepetés, hogy valami jó került ki a kezem alól? Mintha szakadék pereméről pillantanék alá, ez a mondat úgy hatott rám, és csakis egyet jelenthetett: jogcím nélküli bitorlónak tekintenek, aki méltatlanul foglal el egy helyet az irodalmi életben. Ez a vélekedés a kontraszelekció működési sikerét jelezte. Velem, mint ex-tűztáncossal kapcsolatban az előítélet erős hálója csak véletlenül szakadhat el (mint most, a meglepődő főszerkesztő esetében), de a kultúrpolitika folyóiratoknál, könyvkiadóknál elhelyezett kedvezményezettjei össze szoktak kacsintani a fejem fölé, mert eleve tudják, hogy én csak silányat alkothatok, olvasniuk sem kell hozzá, tehát a léghajóból kidobandó terhek egyikeként vegetálok az irodalomban. Hogy ez bénító módon visszahat arra, akit így kezelnek, az talán belekalkulált részlet volt, talán nem – de mindenképp éreztet-

te, hogy ellenszélben kell előbbre jutnom. Volt az esetnek még egy másik vetülete is: a főszerkesztő, kulcspozícióban lévő, de a minőség iránt még nem érzéketlen káderként azzal szembesült, hogy fogaskereke egy mechanizmusnak, amely az értékrend torzításával folyamatosan manipulálja az irodalmi életet. Vajon nem cinkelt-e ez az értékrend, ha ki tudja, már eddig is hány esetben művelték azt, amire ő velem kapcsolatban jött rá? Ez az ember képes volt bevallani magának, hogy ha még sok, az enyémhez hasonló esetnek válik végrehajtó közegévé, előbb-utóbb korrodálódik a lelkiismerete. S bár nem áztatom magam azzal, hogy épp az én esetem döntötte el számára, mit kell tennie, fél évvel később otthagya főszerkesztői stallumát. Fölteszem azért, mert nem akarta megvárni a végstádiumot, mikor már az ember nem is érzékeli, hogy miben vesz részt. Neki volt hová visszatérnie (a káderek túlnyomó többségével ellentétben), és vissza is tért korábbi azilumába, a 17. század magyar irodalmába.

3.

Az ötvenes évek közepén egy voltam a verseket írogató gimnazisták tömegéből. Csakhogy (ellentétben azokkal, akik a morbus poeticust más kamaszkori betegségeikkel együtt kiheverik), rajtam kitört a publikációs viszketegség. Másodikos koromban a gimnázium harmadikosok-negyedikesek által szerkesztett stencilezett lapjába verset adtam, de nem jelenhetett meg, csak egy cikkem. Cikkem viszont már nyomtatásban is jelent meg, a *Könyvtáros* 1956. októberi számában, melynek címlapján egy ismeretlen Kosztolányi-fotó díszelgett, benne pedig az én